

Harbo

Utredning inför nytt verksamhetsområde

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Forsbo 1:66
Harbo socken
Heby kommun
Uppsala län
Uppland

Maud Emanuelsson

Harbo

Utredning inför nytt verksamhetsområde

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Forsbo 1:66
Harbo socken
Heby kommun
Uppsala län
Uppland

Maud Emanuelson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2022

Samtliga foton av Maud Emanuelsson.

Omslag: Arbetsbild över sökschaktning på åkerholmen. Schakt 249 sett från sydsydväst.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

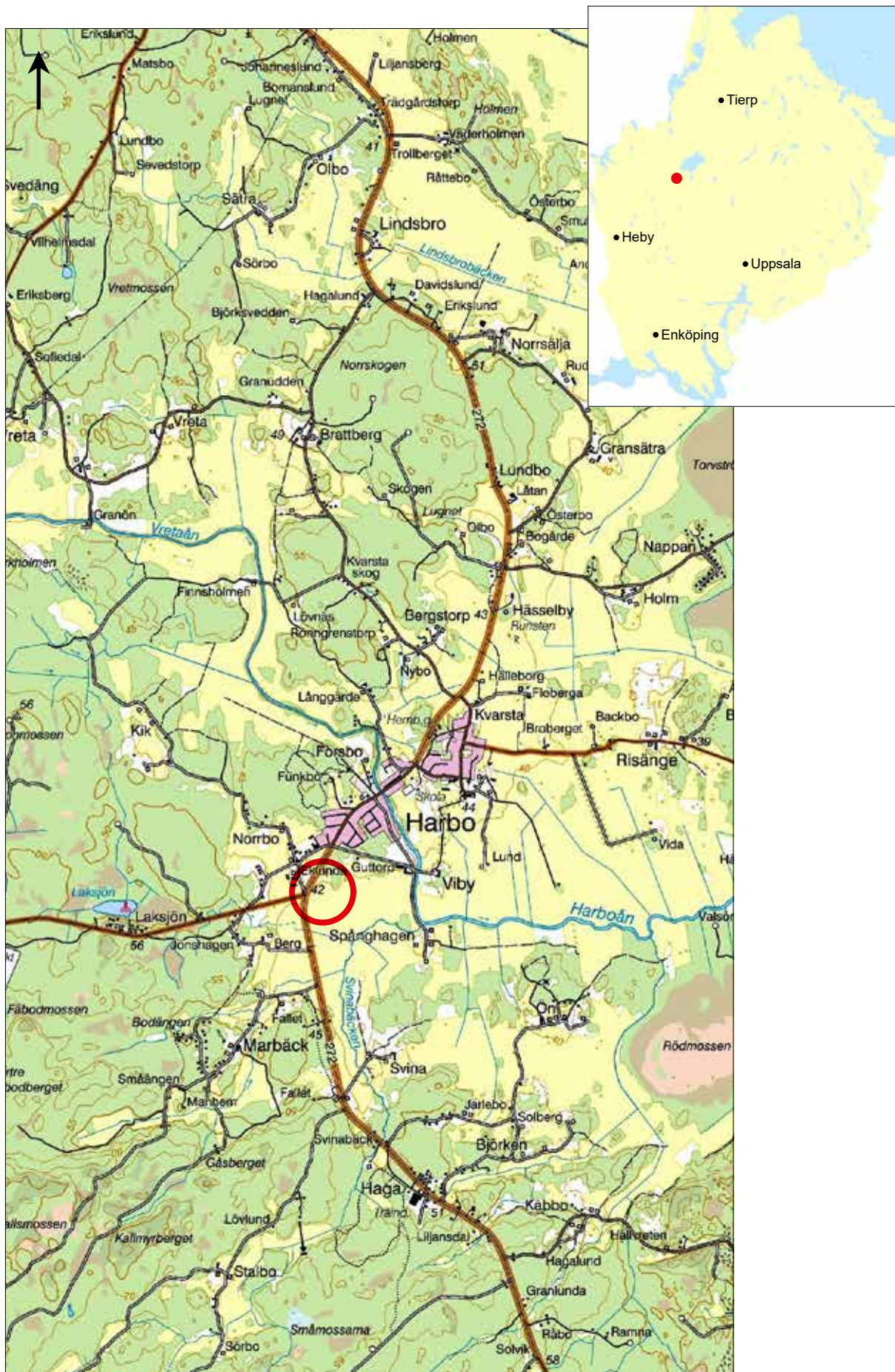
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 945904 och 945907.

ISBN 978-91-8041-022-9

Tryck: JustNu, Västerås 2022

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Ärendet	7
Natur- och kulturmiljö	7
Metod och genomförande	8
Resultat	9
Kart- och arkivstudier	9
Söschaktning	11
Referenser	13
Tekniska och administrativa uppgifter	14
Bilagor	15
Bilaga 1. Schaktplan	15
Bilaga 2. Schakttabell	16

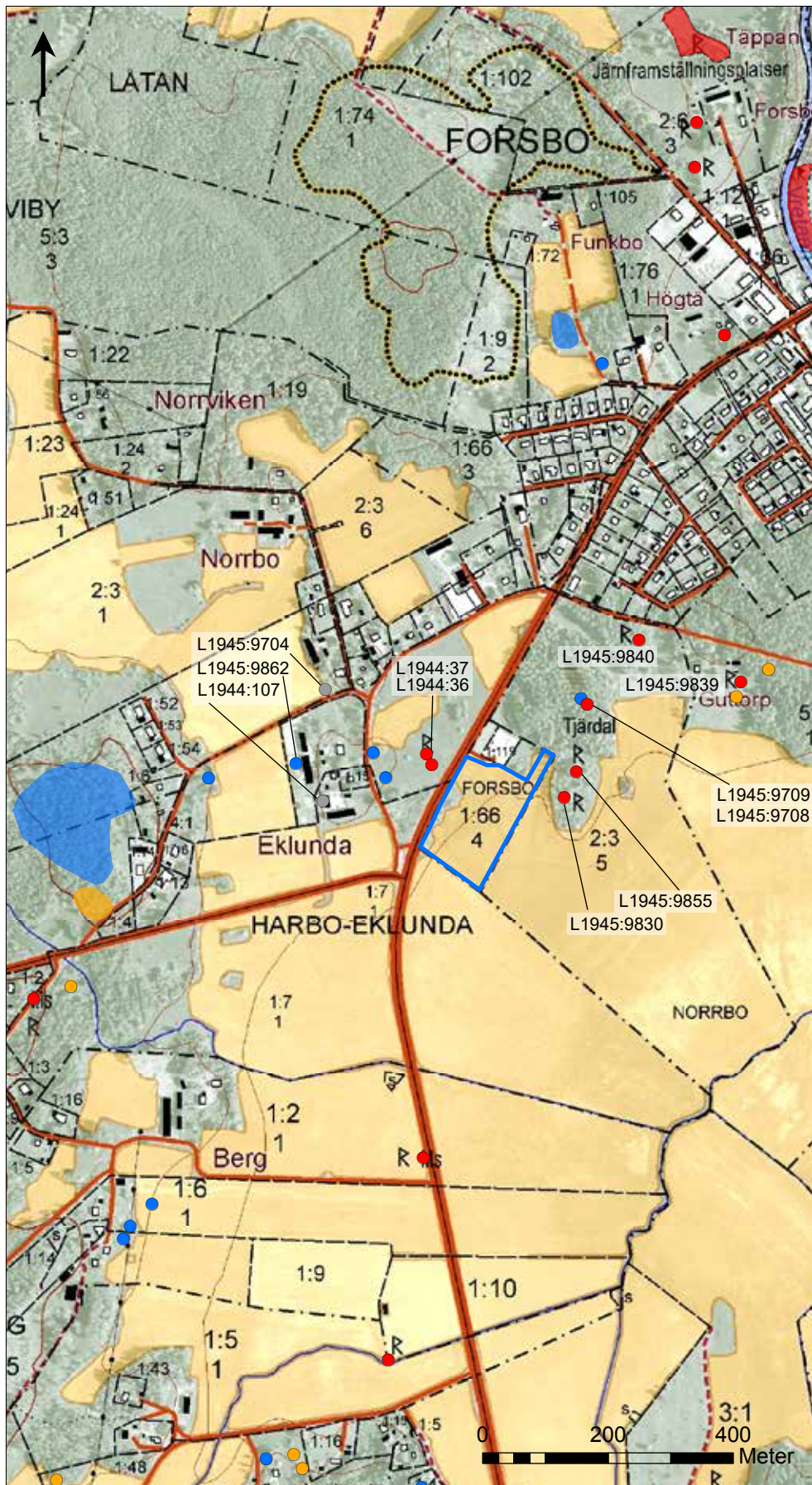

Figur 1. Utredningsområdet markerat med en röd ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genomfört en arkeologisk utredning i utkanten av Harbo tätort, Heby kommun. Anledningen var Heby kommuns avsikt att utreda möjligheten att utveckla ett område för verksamheter. Utifrån närområdets kända fornlämningsmiljö och topografi bedömde Länsstyrelsen i Uppsala län att det behövde klargöras om okända fornlämningar fanns inom planområdet.

Utredningen, som utfördes under hösten 2021, omfattade kart- och arkivstudier samt sökschaktning med grävmaskin. Inget av antikvariskt intresse framkom.

Figur 2. Utredningsområdet och lämningar registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR). Rött = fornlämning; blått = övrig kulturhistorisk lämning; orange = möjlig fornlämning; grött = ingen antikvarisk bedömning. Skala 1:10 000.

Bakgrund

Ärendet

Heby kommun vill utreda om fastigheten Forsbo 1:66 i Harbo kan utvecklas till ett område för verksamheter. Eftersom det finns stensättningar i närområdet beslutade Länsstyrelsen i Uppsala län om en arkeologisk utredning för att ta reda på om det inom planområdet fanns ovan mark ej synliga och därmed okända fornlämningar. Kostnadsansvarig var Heby kommun, i enlighet med kulturmiljölagens andra kapitel.

Uppdragets syfte var att fastställa om fornlämningar skulle beröras av det planerade arbetsföretaget. Nyupptäckta fornlämningar skulle preliminärt avgränsas. Resultatet skulle utgöra underlag för Länsstyrelsens tillståndsprövning, men även kunna användas inför eventuella ytterligare arkeologiska insatser. Målgrupper var främst Länsstyrelsen och Heby kommun.

För att uppnå utredningens syfte skulle följande utföras:

- Kart- och arkivstudier.
- Sökschakt med hjälp av grävmaskin.
- Föreslå status för alla lämningar och bedöma dem utifrån Riksantikvarieämbetets vägledning och lämningstypslista.

Natur- och kulturmiljö

Utredningsområdet var omkring 22 200 m² stort och utgjordes till övervägande del av brukad åkermark. En mindre del i väster utgjordes av åkerholme. I öster och söder angränsade utredningsområdet till åkermark, i väster till landsväg och i norr till ortens drivmedelsstation. Åkerholmen har varit en del av den impedimentmark som finns på andra sidan av landsvägen och som idag utgörs av hagmark. Landsvägen rätades ut under mitten av 1900-talet varpå åkerholmen bildades. Eftersom åkerholmen angränsade mot landsväg och ej översteg ett halvt hektar i storlek omfattades den inte av det generella biotopskyddet.

Marken är belägen cirka 40 meter över havet vilket innebär att människor kan ha vistats här från omkring 3500 f.Kr. och framåt. Vid den tiden låg Harbo i det inre av en stor fjärd, Tämnaresfjärden. Det finns få spår från denna tidiga period men sannolikt kan de neolitiska lämningar som framkom vid en arkeologisk undersökning av en järnåldersboplats vid Smedsbo i Harbo tårtort knytas till detta skede (Björk m.fl. 2009).

I Harbo finns framför allt lämningar efter järnframställning från järnålder och medeltid, främst i form av blästugnar och varphögar. Järnproduktionen har sannolikt varit av stor betydelse för framväxten av bygden under förhistorisk tid och för säteriet Viby, beläget 1 km öster om utredningsområdet, under historisk tid.

I Harbo finns det ett flertal gravfält med stensättningar samt ensamliggande stensättningar som utifrån yttre gravskick generellt dateras till yngre bronsålder–äldre järnålder. Från yngre järnålder är få högar kända. År 1917 undersöktes dock tre vikingatida högar i närheten av Smedsboboplatsen. Fyndmaterialet bestod bland annat av högre ståndsföremål i form av svärd (Hallgren 2004). Inom en radie av cirka 250 meter kring utredningsområdet finns sju stensättningar registrerade i Kulturmiljöregistret (L1944:36–37, L1945:9830, L1945:9839–9840, L1945:9855 och L1945:9708). Här finns också en tjär-dal (L145:9709), två fyndplatser (L1945:9884, skifferkniv, och L1945:9704, slagg) samt skålgropar (L1944:107).

Metod och genomförande

Inledningsvis utfördes kart- och arkivstudier över digitalt tillgängliga kartor och arkivhandlingar. Kartor över Eklunda gård studerades i Lantmäteriets historiska karttjänst. Kulturmiljöregistrets, Ortnamnsregistrets, Västmanlands läns museums, Upplandsmuseets och Statens historiska museers digitala samlingar över Eklunda i synnerhet och Harbo i allmänhet kontrollerades.

I fält gjordes först en bedömning var det var lämpligt att gräva sökschakt. Schakten lades i utredningsområdets västra och norra del som var, utifrån mikrotopografin, något högre och torrare. I sydöst fanns en sänka med mycket vattensjuk mark och på impedimentet ställvis tätbevuxen asp. Där togs inga schakt upp. Sökschakten grävdes med bandburen grävmaskin. Matjorden grävdes skiktvis igenom ner till anläggningsnivå eller underliggande sediment (lera under matjord och lerig morän på impedimentet). Längden var omkring 12 meter och bredden en till två skopbredder (1,5–3,0 meter). Schaktdjupet var omkring 0,35–0,45 meter varav 0,20–0,30 meter bestod av matjord.

Två stenlyft genomgrävdes för hand tills dess att det kunde konstateras att det rörde sig om sentida markingrepp. Schakten mättes in med RTK-GPS. Även sentida diken, större block i schakt samt stenlyften mättes in digitalt, men redovisas endast i schakttabellen i föreliggande rapport. Utredningen dokumenterades med översiktsfoton. Samtliga schakt återfylldes.

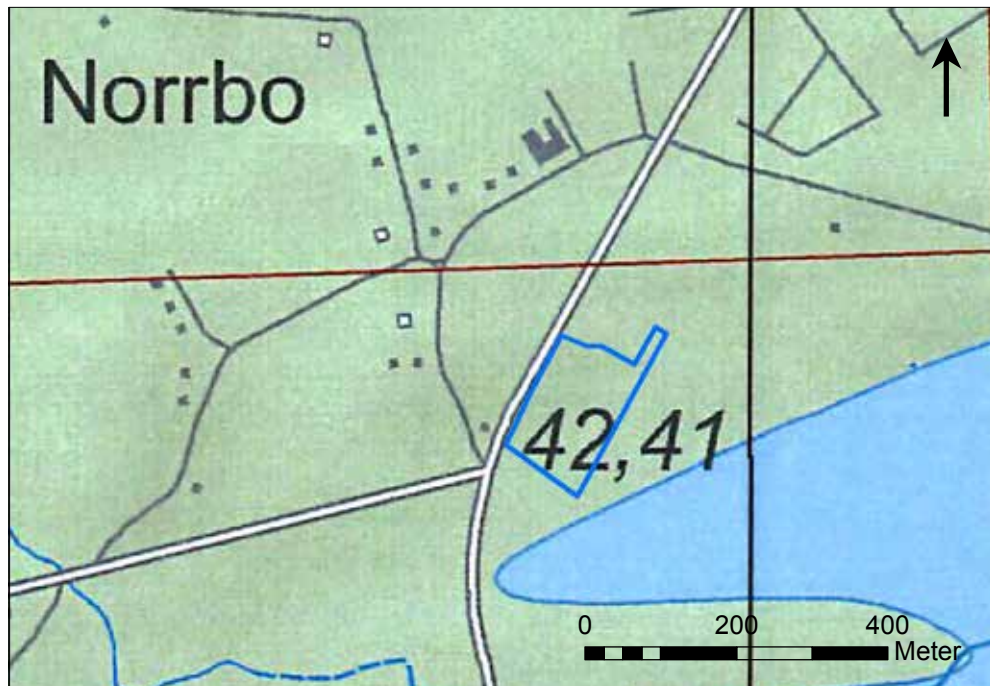

Figur 3a–b. Utredningsområdet före sökschaktning. Foto från nordöst och söder.

Resultat

Kart- och arkivstudier

Utredningsområdet har ingått i Eklunda gårds ägor. Eklunda är skriftligt belagt till 1386, *Ij ekelundum*. Markutnyttjandet inom utredningsområdet har i stor varit densamma sedan mitten av 1700-talet. På storskifteskartan från 1764 ses ett flertal åkertegar med diken emellan. Impedimentet ingår i ett större hagmarksområde. Man kan på storskifteskartan ana en väg i sydväst–nordöstlig riktning. Den framträder tydligare på häradskartan från 1859–1863. Enligt SGU:s strandnivåkartor har utredningsområdet haft ett strand- eller vattennära läge mellan 5 000 år sedan fram till åtminstone 500 år sedan.

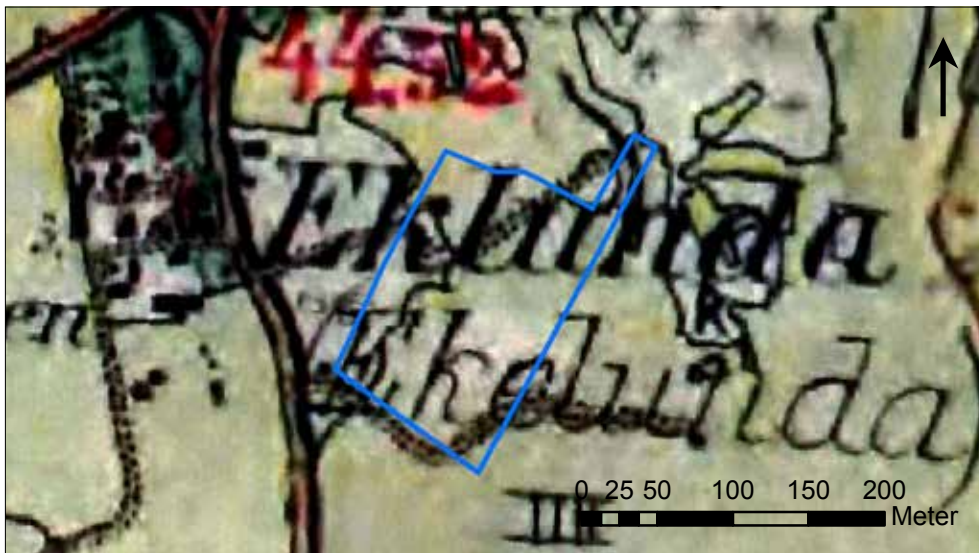
Figur 4. Strandlinjekarta för 500 år sedan. Skala 1:10 000. © SGU

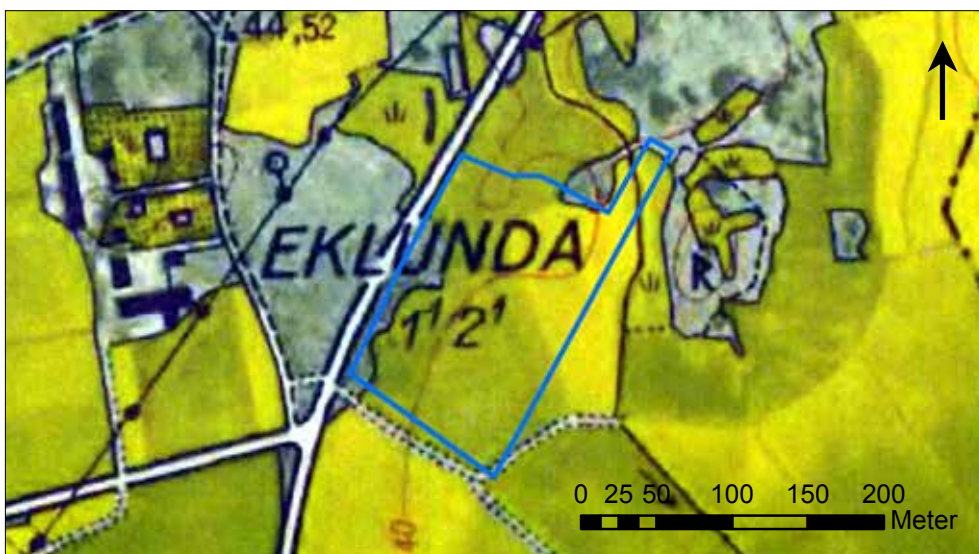
Figur 5. Vy över södra delen av utredningsområdet med den flacka dalgången i bakgrunden. Dalgången har utgjort en grund insjö långt fram i historisk tid. Foto från väster.

Figur 6. Storskifteskartan 1764. Skala 1:5 000.

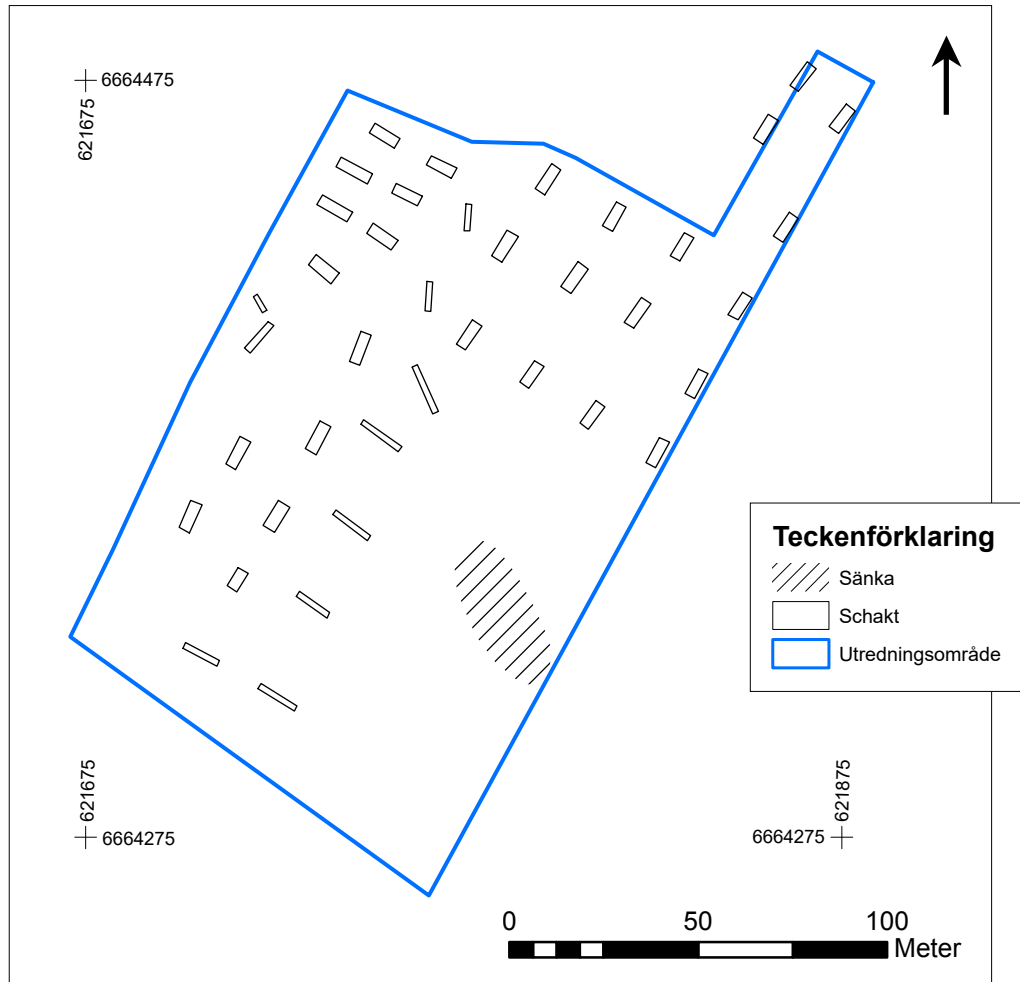
Figur 7. Häradskartan 1859–1863. Skala 1:5 000.

Figur 8. Ekonomiska kartan 1960. Skala 1:5 000.

Sökschaktning

Sammanlagt grävdes 842 m² fördelat på 39 sökschakt. Detta motsvarade cirka 4% av utredningsområdet. Inget av antikvariskt intresse framkom i något av sökschakten.

Figur 9. Schaktplan. Nummerade schakt redovisas i bilaga 1. Skala 1:2 000.

Figur 10. Vy över sökschakt. Schakt 286 i förgrunden. Foto från norr.

Figur 11. Vy över sökschakt. Schakt 306 i förgrunden. Foto från nordväst.

Figur 12. Arbetsbild. Till höger syns sänkan med det vattensjuka området som ett mörkbrunt streck. Foto från sydväst.

Figur 13. Vy över utredningsområdet under sökschaktning. Foto från sydväst.

Referenser

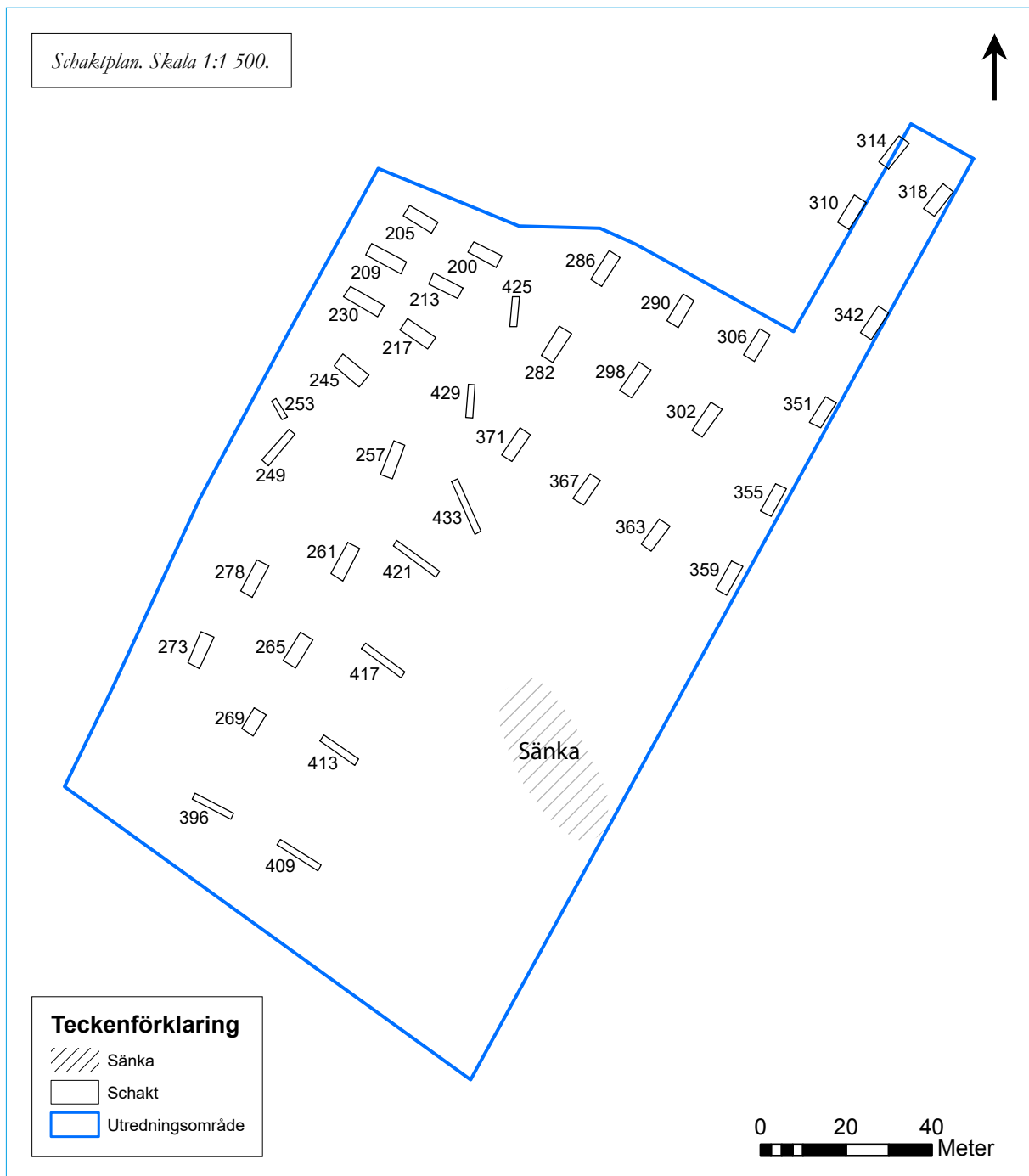
- Björk, N., Forenius, S., Grandin, L. & Stålborg, O. 2009. *Gårdar och järnhantering i Smedsbo. Vid forn-Tämnarens strand från stenålder till tidig medeltid*. Uppland. Harbo socken. Harbo-Smedsbo 1:31. RAÄ 264 m.fl. Riksantikvarieämbetet UV Uppsala rapport 2009:13.
- Hallgren, A-L. 2004. *Järnsmide i Smedsbo*. Särskild utredning. Smedsbo 1:31. Harbo socken. Uppland. Västmanlands län. Västmanlands läns museum rapport 2004:A53.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM21049
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-8654-2020, 2021-04-16
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202100538
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
<i>Undersökningsperiod:</i>	18–20 oktober 2021
<i>Exploateringsyta:</i>	842 m ²
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson (projektledare) Jan Ählström
<i>Landskap:</i>	Uppland
<i>Län:</i>	Uppsala
<i>Kommun:</i>	Heby
<i>Socken:</i>	Harbo
<i>Fastighet:</i>	Forsbo 1:66
<i>Fornlämning:</i>	–
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6664326/Y621671 (SV hörnet)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssmetod:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga dokumentationshandlingar utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schaktplan

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Area (m ²)	Djup (m)	Beskrivning
200	21,60	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
205	22,50	0,35	0,25 m matjord följt av lera. 0,70 m i diam stort block i NV delen av schaktet. Åkermark.
209	28,00	0,35	0,25 m matjord. Rikligt med sten och block (0,15–0,50 m i diam) i matjord och undergrund. Åkermark.
213	21,80	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Sten och block (0,15–0,50 m i diam). Åkermark.
217	25,30	0,35	0,30 m matjord följt av lera. Rikligt med sten och block (0,15–0,50 m i diam). Ett stenlyft (1,5×1,3 m stor med mycket porös mörkbrun fyllning). Åkermark.
230	27,10	0,30	0,25 m matjord följt av lera. Ett stenlyft (1,6×1,5 m stor med mycket porös mörkbrun fyllning). Åkermark.
245	27,00	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Mycket sten och block i matjord och undergrund (0,15–0,40 m i diam). Åkermark.
249	18,40	0,30	0,15 m brunjord följt av lerig morän. Viss förekomst av sten och block (0,07–0,30 m i diam). Åkerholme.
253	6,50	0,40	0,15 m brunjord följt av lerig morän. Förekomst av sten och block (0,07–0,60 m i diam). Åkerholme.
257	24,20	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
261	27,70	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
265	26,80	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
269	17,90	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
273	25,00	0,30	0,20 m matjord följt av lera. Åkermark.
278	25,70	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
282	26,60	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
286	24,10	0,30	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
290	22,40	0,40	0,25 m matjord följt av lera. Dräneringsdike. Åkermark.
298	26,80	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
302	23,70	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
306	20,70	0,30	0,20 m matjord följt av lera med inslag av sten (0,10 m i diam). Åkermark.
310	24,10	0,40	0,20 m matjord följt av lera. Många block (0,25–1,0 m i diam). Åkermark.
314	22,10	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
318	23,00	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Ett block (2,0×0,7 m stort). Åkermark.
342	22,40	0,50	0,35 m matjord följt av lera. Dräneringsdike. Tegel och murbruk nedtryckt i undergrund. Åkermark.
351	20,90	0,35	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
355	20,60	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
359	22,40	0,40	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
363	21,60	0,35	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
367	20,50	0,30	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
371	22,40	0,45	0,35 m matjord följt av lera. Åkermark.
396	16,30	0,30	0,25 m matjord följt av lera. Två dräneringsdiken. Åkermark.
409	17,40	0,30	0,25 m matjord följt av lera. Ett tiotal block (omkring 0,40 m i diam). Åkermark.
413	16,20	0,30	0,20 m matjord följt av lera. Åkermark.
417	18,40	0,30	0,20 m matjord följt av lera. Åkermark.
421	19,30	0,30	0,20 m matjord följt av lera. Åkermark.
425	11,30	0,35	0,30 m matjord följt av lera. Åkermark.
429	12,20	0,30	0,25 m matjord följt av lera. Åkermark.
433	21,70	0,30	0,20 m matjord följt av lera. Åkermark.